ఊసరవెల్లి

నాగపూర్ ధంతోలీ ప్రాంతంతో పరిచయమున్నవారికి, అక్కడ కేవలం స్త్రీలకోసమే ఉద్దేశించిన హాస్టల్సు కొన్ని ఉండటం తెలిసిన విషయమే. వాటిలో ఒకటయిన 'ఆనందాశ్రమ్'లో, అంతాచేరి ఇరవై మంది ఉంటున్నారు.

హాస్టలు ఏ కాలేజికీ సంబంధించినది కాదు. ఒక హోటల్ మేనేజరు బాగా సంపాదించి క్రొత్త యిల్లు కట్టుకుని, తన పాతయింటిని ప్రత్యేకంగా స్త్రీలకు అద్దె కిచ్చాడు. అక్కడ ఉండే వాళ్ళెవరూ వంట చేసుకోకూడదు. వసతికీ భోజనానికీ కలిపి నెలకువందరూపాయలు కట్టాలి. భోజనాలు, కాఫీ, టీలు హోటల్‌నుండి రోజూ హాస్టల్ డైనింగ్‌హాలుకి వస్తాయి. క్రింద మూడు గదులు, పైన మూడుగదులు వున్నాయి. విడిగా, ఒక హాలు, చిన్న గది. ముందు వసారాలో ఒక అవుట్‌హవుస్ వుంది. దాంట్లో హోటలు యజమాని సవతితల్లి వుండేది పూర్వం. ఆవిడే వార్డెన్ బాధ్యతలు వహించేది. ఆమె అజమాయిషీ భరించలేని అమ్మాయిలు "ఆమె హాస్టల్ నుంచి వెళ్ళిపోతేనేగాని భోజనం చెయ్యమని దీక్ష పూనారు. దాంతో ఆమె వెళ్ళిపోయింది.

పూర్వం, విద్యార్థినులంతా క్రింది భాగంలోనూ, ఉద్యోగినులంతా పైభాగంలోనూ వుండేవారు. తర్వాత హోటల్ మేనేజరు ఆలోచించి ఒక్కొక్క గదిలోనూ ఇద్దరు విద్యార్థినులూ ఒక్కొక్క ఉద్యోగినీ వ

ట్లు, ముప్ఫయిఏళ్ళు దాటిన పెద్దమ్మాయిలు చదువుకునే అమ్మాయిల గురించి బాధ్యత వహించేట్లూ ఏర్పాటు చేశాడు. కాని యీ ఆనరరీ ఉద్యోగాలు ఎవరికీ నచ్చలేదు. చలికాలం రాత్రులు రజాయిల్లో వెచ్చదనం అనుభవించే స్టూడెంట్సును చూచి "పరీక్షలు దగ్గరైనాయి. రాత్రి తొమ్మిదన్నా కాలేదు. లేచి స్వెట్టర్లు వేసుకుని చదవండి" అనడంకన్నా ఎక్కువ బాధ్యత ఉద్యోగినులు వహించలేదు. చిన్నమ్మాయిల అబ్బాయి స్నేహితుల గురించి పెద్దమ్మాయిలకు పట్టేది కాదు. "అక్కడికి వాళ్ళు పాపాయిలూ-మేము ఆయాలు అయినట్టు" అనుకునేవారు.

ఒక ఆదివారం ఉదయం, అప్పుడే నిద్రలేచి టూత్‌బ్రష్‌తో సహా బేసిన్ దగ్గరకెళ్ళిన భారతి "భారతీ! మీ పిన్ని వస్తున్నట్టుంది చూడు!" అని ఎవరో వేసిన కేకకు త్రుళ్ళిపడి గబగబా ముఖం కడుక్కుని గౌను బెల్టు బిగించుకుంటూ పక్కమీద పడున్న సినిమా పత్రికను దిండుక్రింద దాచి క్రిందకు పరిగెత్తింది. తెల్లవారే స్నానాదులు ముగించుకున్న ఏ యిద్దరి ముగ్గురికో తప్ప, ఏ అమ్మాయి ఒంటిమీదా చీరలేదు. అందరూ గౌనుల్లోనే వున్నారు. ఆ వేషంచూసి, వాళ్ళు చాలా నాగరికులని భ్రమ పడవచ్చు; కాని అది నిజంకాదు. వాళ్ళంతా పుస్తకాలమధ్య దేవుడి ఫోటోలు పెట్టుకుని రోజూ అగరువత్తి వెలిగించి దణ్ణం పెట్టుకునేవాళ్ళూ, సోమవారాలు, శనివారాలు ఒంటిపూట చేసేవాళ్ళు, శకునం చూసుకుని పరీక్షల కెళ్ళేవాళ్ళు, పరీక్షలయ్యాక కిలోనో, అరకిలోనో మిఠాయి పట్టుకుని గుడి కెళ్ళేవాళ్ళూ!

భారతి పినతల్లితో "ఏం పిన్నీ, తెల్లవారే వచ్చారు, నేను వచ్చేదాన్నిగా కాసేపట్లో" అంది. భారతి ప్రతి ఆదివారం ప్రొద్దుట పినతల్లి యింటికెళ్ళి తలంటి పోసుకుని భోంచేసి సాయింత్రానికి మళ్ళీ హాస్టల్ చేరుకుంటుంది. భారతివాళ్ళ బాబాయి నాగపూర్ సెంట్రల్ హెల్త్ రిసర్చి ఇనిస్టిట్యూట్‌లో ఇంజనీరు. వాళ్ళు సీతాబల్డీలో వుంటున్నారు. భారతి పినతల్లి శాంత "అక్కయ్యకు ఒంట్లో బాగాలేదట. నిన్ను తీసుకునిరమ్మని నాగారు టెలిగ్రాం యిచ్చారు. పద బట్టలు సర్దుదాం" అంది. భారతి

నివ్వెరపోయింది. "సీరియస్‌గా లేకపోతే పరీక్షలముందు ఎందుకు రమ్మంటారు" అనుకున్నారంతా. వినత గబగబా స్టాండుమీద, దండెంమీదవున్న భారతి బట్టలుతీసి మడిచి ఆమెపెట్లో పెట్టి తాళంవేసి భారతి చేతికిచ్చింది. భారతి పినతల్లి వెంట వెళుతూ స్నేహితులతో "నేను పరీక్షలకు రాకపోతే, నా పుస్తకాలు పిన్నియింటికి పంపించండి" అంది దుఃఖకంఠంతో. అమ్మాయిలంతా తప్పుచేసినట్లు బిక్కముఖాలు వేసుకుని వెళ్ళిపోయే భారతి వంక చూస్తూ నిలబడిపోయారు.

ఆ సాయంత్రం ఎక్స్‌ప్రెస్‌లోనే భారతి, శాంత బయలుదేరి మర్నాటి ఉదయానికల్లా విజయవాడ చేరారు. స్టేషన్‌కు భారతి మేనమామ నాగభూషణం వచ్చారు. "అమ్మెట్లా వుంది మామయ్యా", "అక్కయ్య కెట్లా వుందన్నయ్యా" అని యిద్దరు ఒకసారే అడిగారు. నాగభూషణం నవ్వుతూ "కంగారేమి లేదర్రా, ఇంకా సేపట్లో చూస్తారుగా" అన్నారు. స్టేషన్‌లోనే కాఫీలు ముగించుకుని బస్సుస్టాండు కెళ్ళారు. ఎక్స్‌ప్రెస్‌లో చోటు దొరికింది. విజయవాడలో బయలుదేరిన బస్సు ఉయ్యూరులోనే ఆగింది. దిగి రిక్షాలో యిల్లు చేరారు. చెప్పులన్నా విప్పకుండా తల్లి గదిలోకి పరిగెత్తింది భారతి. కూతుర్ని, చెల్లెల్ని చూడగానే బావురుమంది దమయంతి. భారతి "అమ్మా" అంటూ తల్లిమీద ఒరిగిపోయి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. "ఏమిటక్కయ్యా, ఏం జరిగింది" అన్నది శాంత-అక్క చెయ్యి పట్టుకుని, నాగభూషణం గదిలోకి వచ్చి "నిన్ను చూసి మీ అమ్మ ఏడవడం, మీ అమ్మను చూసి నువ్వేడవడమూనా, బాగుంది పిచ్చి, లేలే, లేచివెళ్ళి స్నానం చెయ్యి పో" అని కేకలేశాడు మేనకోడలును.

దమయంతి వారం రోజుల క్రింద కళ్ళు తిరిగినట్లయి క్రిందపడిపోయింది. డాక్టరు వచ్చి చూసి బి. పి. ఎక్కువగా వు[illegible]ని, గుండె కూడ కాస్త బలహీనంగానే వుందని చెప్పాడు. నెలరోజులపాటు బెడ్‌రెస్ట్ ఇమ్మన్నాడు. ఉప్పు లేకుండా భోజనం పెట్టాలన్నా[illegible] (సర[illegible] మాత్రలు, రా[illegible]రాకపోతే గార్డినాల్ యి[illegible]

జబ్బుపడి ఎరుగని దమయంతి రుచీపచీలేని భోజనంతోటి బెంగతో భయపడిపోయింది. కళ్ళనీళ్ళతో భర్తతో "అమ్మాయి పెళ్ళి చూడకుండా నాకు చచ్చిపోవాలని లేదండీ," అంది. రఘురామయ్య నవ్వి "ఏమిటంత భయపడుతున్నావు? నెలరోజుల్లో లేచి మామూలుగా తిరుగుతావు. నువ్వు పడుకుంటే యీ యింట్లో పెళ్ళెట్లా జరుగుతుంది?" అన్నాడు. బైటకువచ్చి బావమరిదిని పిల్చి "మీ చెల్లెలు కూతురి పెళ్ళికోసం బెంగపడుతోంది. సంబంధం చూడండెక్కడయినా, వచ్చే నెల్లో భారతి పెళ్ళి చేసేద్దాం. కట్నం ఎక్కువయినా ఫరవాలేదు." అన్నాడు. నెల తిరిగే టప్పటికి నాగభూషణం భారతికి మెడ్రాసులో ఒక సంబంధం ఖాయంచేశాడు. రఘురామయ్య ఉత్తరం చూసుకున్న ధర్మారావు హైదరాబాదునుండి లగ్న నిశ్చయం నాటికి ఉయ్యూరు వచ్చాడు. ఆయన స్నేహితుణ్ణి చూసి బాధగా "పెళ్లి చెయ్యకుండా చూడమంటిని కదా, సరేనంటివికదా, మళ్ళా ఈ తతంగమంతా జరిపించడానికి నీకు మనసెట్లా ఒప్పింది?" అనడిగాడు. ధర్మారావు రఘురామయ్యకు ఆప్తమిత్రుడు. అతని ప్రోత్సాహమువల్లనే రఘురామయ్య కూతుర్ని కాలేజిలో చదివించాడు, యూనివర్శిటీ చదువుకు నాగపూర్ వెల్తానంటే సరే నన్నాడు. ధర్మారావు మాటలకు రఘురామయ్య మనస్సు కలుక్కుమంది. కాని ఆయన స్నేహితునికేమీ సంజాయిషీ యివ్వలేదు. స్నేహితునిమీదున్న ఆయనకు భార్యమీద బాధ్యత, అపేక్ష, రెండూ ఎక్కువే! భారతి కళ్ళనీళ్ళతో "నాన్నా, నా చదువు మధ్యలో ఎట్లా అపడం?" అంది. రఘురామయ్య నవ్వుతూ "యం. ఏ. కూడా పెద్ద చదువటమ్మా, ప్రయివేటుగా పరీక్షకు వెళ్దువుగాని కావాలిస్తే, నీ పెళ్ళయితేనకాని మీ అమ్మ లేచి తిరగదు," అన్నాడు. భారతికి మాట్లాడేందుకింకేమీ మిగల్చలేదు.

దడదడలాడే హృదయంతో, బెదురు చూపులతో అత్తవారింట గృహప్రవేశం చేసింది భారతి. ఇరవై యేళ్ళు వచ్చినా పరీక్షల గొడవ [illegible] పెళ్ళి ఆలోచనలు దగ్గరకు రానీయని భారతి మానసికంగా గృహిణి [illegible] హఠాత్తుగా హాస్టలు జీవితం, స్నేహితులు, పుస్త

వాలు విడిచిపెట్టి, క్రొత్త ఊళ్ళో, క్రొత్తయింట్లో క్రొత్తవ్యక్తితో సహ జీవనానికి భయపడింది. చదువుకున్నది కనుక, బాధ్యత తెలిసినది కనుక, నిండు మనసుతోనే అత్తవారింట అడుగుపెట్టింది. తనేమిటో భర్తకు తెలియచెప్పాలని, భర్తను అర్థం చేసుకోవాలని తహతహ లాడిపోయింది. భార్య అంటే చదవడానికి కొనుక్కున్న పుస్తకంలాగ తోచలేదు సుందరానికి. భారతి తనను పుస్తకములాగ చూస్తోందని తెలియలేదతనికి. ఏ విషయంలోనూ తొందరా ఆరాటంలేని భర్తను చూస్తే భారతికి తల మీద చన్నీళ్ళు క్రుమ్మరించినట్లయింది. పెళ్ళయ్యాక భారతిని తీసుకుని పాచ్‌మఢీ కొండలకు వెళ్ళివున్నాడు పదిరోజులపాటు సుందరం. భారతికి, పెళ్ళిలో లాంఛనంగా జరిగిన మిగతా వేడుకల్లాగే తోచింది తప్ప, ఆ ప్రేమయాత్రలో ఏమీ ప్రత్యేకత స్ఫురించలేదు. హోటల్లో కూడా సుందరం తెల్లవారి ఆరుగంటలకల్లా లేచిపోవడం, కాఫీత్రాగి పేపరు తీసుకుని ఎనిమిదయితే కాని అది పూర్తి చెయ్యకపోవడం చూసి భారతి విస్తుపోయింది. "హనీమూన్ సంగతి దేవుడెరుగు-హాలీడే మూడు కూడ రాదా ఈయనకు!" అనుకుంది.

భారతి మామగారికి మెద్రాసులో మొజిక్ రాళ్ళఫ్యాక్టరీవుంది. ఆయనకు ఖాళీ స్థలాలు చవుగ్గాకొని ధరలు పెరిగిన తరుణంలో అమ్మడం సరదా. దాంట్లో బాగా సంపాయించాడు. ఇళ్ళస్థలాల బేరంకన్నా సరదా అయిన విషయం ఆయనకు సంగీతం. వ్యాపారమంతా కొడుక్కి అప్పచెప్పి రెండేళ్ళయింది. యిప్పుడు వారానికి మూడుసార్లన్నా భార్యను తీసుకుని సంగీత కచ్చేరీల కెళ్ళడమే ఆయన వుద్యోగం. సినిమాపాటలంటే చెవికోసుకునే భారతి, అత్తవారింట్లో సిలోన్ ప్రోగ్రాం ట్యూన్ చెయ్యాలంటే సిగ్గుపడేది. మరీ పిచ్చెత్తిన రోజున గది తలుపులు వేసుకుని, ఇయర్‌ఫోను పెట్టుకుని ట్రాన్సిస్టర్‌తో 'చిత్రసీమ' వినేది. బాత్‌రూం సింగర్ భారతి స్నానంచేస్తూ వేన్నీళ్ళ హీటర్‌కు వెలుగుతున్న బల్బును చూస్తూ రక్తిగా "కహి దీప్ జలే, కహి దిల్" అనుకునేది. భారతి అత్త వారిల్లు అభిరామపురంలో క్రొత్తగా కట్టినది. అందంగా, [illegible]క్క

ఆ యిల్లుచూసి భారతి ముచ్చటపడింది. ఇంటిముందు తివాచీ పరిచినట్లు చిన్న లాన్. దానికి అంచు అద్దినట్లు రంగురంగుల గులాబి మొక్కలు చూస్తే భారతికి బద్దకమంతా వదిలిపోయి మట్టిలో చేతులు పెట్టాలనిపించింది. కాని తోటమాలి ఆమెకు అనుమతి యివ్వలేదు.

ప్రొద్దున కాఫీ త్రాగ్గానే పేపరు చూడడం సుందరానికి ఎంత అలవాటో, భారతికి పక్షులను చూడ్డం అంత అలవాటు. పై భాగంలో వున్న తమ పడగ్గదిముందున్న చిన్న బాల్కనీలోకి పేముకుర్చీ లాక్కొని కూర్చుని, ఇంటిముందువైపు ఒకమూలగావున్న 'గుల్ మొహర్' చెట్టు మీద పిట్టను పరిశీలించడం సరదా భారతికి. "ఒక్కసారి, త్వరగా రండి, ఆ పిట్ట చూడండి, అచ్చం మైనాలాగేవుంది. మైనామాత్రం కాదు" అంటూ పిలిచేది సుందరాన్ని. అప్పటికే సుందరం బూట్లుతొడుక్కుంటూ "మధ్యాహ్నం పనుంది, భోజనానికి రాను. నాకోసం చూడకు" అనేసి వెళ్ళిపోయేవాడు, పక్షుల్లో ఏమాత్రం ఆసక్తి కనపరచకుండా.

"హు, వృత్తి, ఉద్యోగం, రూపాయలు, భోజనం, నిద్ర!" ఇంకేమీ అక్కర్లేదీ మగవాళ్ళకు అనుకుంది భారతి. ఏదో కొత్త ఆలోచన స్ఫురించిన భారతి కాయితాలు, కలం తీసుకుని గబగబా వ్రాయడం మొదలుపెట్టింది.

రెండు నెలల తర్వాత బొంబాయినుంచి వచ్చే ఒక ఆడవాళ్ళ పత్రికలో భారతి వ్రాసిన "జీవిక, జీవితంకాదు" అనే వ్యాసం అచ్చయి వచ్చింది. అది చదివిన సుందరం పకపక నవ్వాడు. నవ్వువెనక కాస్తంత కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి. అది భారతి గమనించలేదు.

ఒకరోజు సాయంత్రం భారతి ఏదోపుస్తకంకోసం వెతుకుతుంటే "సౌందరనందం" చేతికి తగిలింది. పుస్తకం విప్పి చూసింది. పుస్తకం మొదట్లోనే ఒ[illegible] చిత్రముంది. "సుందరి తిలకం తీర్చిదిద్దుకుంటుంటే [illegible]డు అద్దం [illegible] పట్టుకున్నాడు." అది చూడగానే నవ్వు వచ్చింది [illegible] ద[illegible] [illegible]సకాన్నుండి వేరుచేసి, చక్కని [illegible]ేములో బిగించి బల్ల [illegible] నవ్వుతూ "గడియారా[illegible] ముందుకు

తీసుకెళ్తుంటే, మీ స్త్రీలు మమ్మల్నెందుకు వెనక్కి లాగుతారు? అంతలా భార్య సాన్నిధ్యానికి అలమటించిపోయిన నందుడు అన్నగారి ఆదేశం కాగానే సన్యాసుల్లో కలిసిపోయాడు. భారతీ, యీనాటి పురుషులలో నూటికి తొంభై మంది, ఆ రెండుపనులూ చెయ్యలేరు. ఎందుకు మీకీ వ్యర్థ ప్రయాస?" అన్నాడు.

సుందరం తెల్లవారి ఎనిమిదిన్నరకు యింట్లోంచి వెళితే రాత్రి తొమ్మిది గంటలగ్గాని యింటికి రావడంలేదు. భోజనంకూడ ఫ్యాక్టరీకే తెప్పించుకుంటున్నాడు. భారతి "ఏమిటీ యిల్లు పట్టకపోవడం?" అంటూ నిలదీసిం దొకనాడు. అర్థరాత్రి స్నానంచేసి తలదువ్వుకుంటున్న సుందరం "ఔను భారతీ, పని ఎక్కువైంది. క్రిందటి నెల్లో "హార్డువేరుషాపు" తెరిచామా? దాన్ని పెద్దదిచేసి వ్యవసాయ పరికరాలు, ఎరువులు అమ్మకం కూడ పెడదా మనుకుంటున్నాను. ఆ ఏజన్సీలకోసం తిరగాల్సి వస్తుంది. కాకపోతే సాయంత్రం క్లబ్బులో కాసేపు టెన్నిసో, ఇంకోనాడు రమ్మీనో ఆడితేకాస్త సేదతీరినట్లుంటుంది. దానికి నువ్వు పెద్దగా యిదికాబోకు. మర్చిపోయాను, రేపు సాయంత్రం పల్లావరం రోడ్డులో మన తోటకు వెళ్తున్నాను, వస్తావా నువ్వుకూడ" అన్నాడు. కాస్త అలకతీర్చే ధోరణిలో. మర్నాడు భర్తతోకలసి తోటకు వెళ్ళింది భారతి. సుందరంతండ్రి చవుగ్గా కొన్న స్థలాలలో అదొకటి. సుందరం తను చదివిన హార్టికల్చరు అనుభవంతో, ఆసక్తితో దాన్ని తోటగా మార్చాడు. ఆ తోటలో అడుగు పెట్టిన భారతి మనసుకు హాయనిపించింది. "ఆ తోటలో ఒక యిల్లు కట్టుకుని తను, తనభర్తా మాత్రం...." భారతి ఆలోచనలు సాగిపోయాయి. ఏ కొరతలూ లేని యింట్లో పెరిగినా వయసు వచ్చేసరికి హాస్టలు జీవితానికి సరదాపడడం, అత్తపోరు, ఆడబిడ్డపోరు లేకపోయినా వేరింటి కాపరానికి ముచ్చటపడటం యీ రోజుల్లో అమ్మాయిలకు సహజమైపోయింది. "పదిపక్షు లెక్కడన్నా ఒక్కగూట్లో వుంటాయా? వాటికున్న యింగితం మనుష్యులకు లేదు. బెంగాలీకథల పుణ్యమాయని సమిష్టికుటుంబాలంటే గౌరవం పెరుగుతోంది. యింటికి పెద్దకోడలు రింగ్మాస్టరై తే ఎ

ఏమి ఆక్షేపణ కనబడ్డం లేదు!".... "ఏమిటో పెద్దగా ఆలోచిస్తున్నావు" అన్నాడు సుందరం. భారతి యీ లోకంలోకి వచ్చింది. "యివి చూశావా యీ కొబ్బరిమొక్కలు కోయంబత్తూరునించి తెప్పించాను. యీ తీగ గులాబి కొడైకెనాల్‌నుంచి తెప్పించాను. యీ మామిడిఅంట్లు చూశావా, యివి బంగినపల్లి, యివి హిమాయిద్దీనులు - నూజివీడు నుంచి తెప్పించాను....సుందరం చెప్పుకుపోతున్నాడు. భారతి కేదో సందేహం మెదిలింది. "యివన్నీ దేనికోసం" అంటూ ఆపింది, భర్తముఖం లోకి చూస్తూ. సుందరం ఉత్సాహంగా "మొన్న ఆ 'హార్డువేర్' షాపుకు 'సుందరం అండ్ కో' అని పేరు పెట్టామా! ఇంక నాలుగు నెలల్లో యీ తోటకు "భారతీనర్సరీ" అని నామకరణం జరుగుతుంది. యీ నగరంలో వాళ్ళకు మేలుజాతిమొక్కలు...." భారతికి ఒళ్ళు దహించుకుపోయింది. ఎఱ్ఱబడిన కళ్ళతో "ఎంత సంఘసేవ!" అంది. ఇంకో నిముషం అక్కడ నిల్చోలేకపోయింది. పనివాళ్ళంతా తెల్లబోయారు. సుందరం ఏమి జరగనట్లుగా చెయ్యవలసిన పనులన్ని చెప్పి అరగంట తర్వాత కారులోకి వచ్చాడు. కారు ఓ ఫర్లాంగు వచ్చాక ఒకచెయ్యి భారతి భుజంమీద వేస్తూ "చూడు భారతీ, నీకొక మాటచెప్తాను "భర్తృహరి చెప్పలేదు గాని, సంపాదనాకాంక్ష పురుషుని ప్రకృతిసిద్ధగుణాల్లో ఒకటి. సజ్జనాళిసంగతి కాకపోవచ్చు గాని, మామూలు మనుషుల సంగతి నేచెప్పేది సంపాదన సస్పూర్తతో కూడిన పని. మనుషుల్లో రచయితలు, శిల్పులు, చిత్రకారులు, గాయకులు, నాట్యాచార్లు, ఇంజనీర్లు, డాక్టర్లు, బాంబులు చేసే వాళ్ళు, బాక్టీరియాతోటి పోట్లాడేవాళ్ళు యింకా అనేకులు వున్నారు. కాని యివేమి కాని మనుష్యులు చాలమంది వున్నారు. వాళ్ళకు డబ్బు చాలా ముఖ్యం. పురుషునికి సహజ సిద్ధమైన సంపాదనా కాంక్ష అవినీతిపాలు గాకుండా, అక్రమ మార్గాలు పట్టకుండా కాపాడడం ఆడవాళ్ళ బాధ్యతకాని, దాన్ని మొదలంటా నశింపచెయ్యా లనుకోటం మీకు, మాకు [illegible]కు, సంసా[illegible]లకు-దేనికీ మంచిదికాదు." అన్నాడు. భారతి ఆలో[illegible]ంది.

ఒకరాత్రి సుందరం నిద్రకుపక్రమిస్తూ "భారతీ: రేపుసాయంత్రం భారతీయ విద్యాకేంద్రంలో ఉషా దివాకర్ డాన్సుంది. నేవీమెస్‌లో "బ్లూ బాల్" వుంది. దేనికెళ్ళడం యిష్టం నీకు?" అనడిగాడు. భారతి ఏమీ ఆలోచించకుండానే "నాకు ఇండియన్ డాన్సంటేనే యిష్టం," అంది. మర్నాటి సాయంత్రం నాల్గింటికల్లా ఇంటికొచ్చి భార్యతో "డాన్సుకెళ్దాం తయారుకా" అన్నాడు. ఇద్దరూ వెళ్ళారు. అక్కడ సుందరం స్నేహితుడు భాస్కర్ అతని భార్య పద్మినీ కనపడ్డారు. ఒక అరగంట డాన్సు చూశాక సుందరం భారతిచేతికి కారు తాళాలిస్తూ "నేనూ, భాస్కర్ 'నేవీ బాల్' కెల్తాం. డ్రయివరును ఫోంచేసి బస్సులో తొమ్మిదింటికల్లా యిక్కడ రమ్మన్నాను. డాన్సయిపోగానే పద్మినిని వాళ్ళింటిదగ్గర దింపి నువ్వింటికెళ్ళు. నేను, భాస్కర్ కారులో యింటికొస్తాను." అనేసి వెళ్ళిపోయాడు. భారతికి కోపం ఉడుకుమోత్తనము వచ్చింది. కానీ చేసేదేమీ లేక వుండిపోయింది. ఇంటికివెళ్ళాక చీరైనా మార్చకుండా మంచంమీదపడి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. ఏడుపుతగ్గేలోపలే సుందరం వచ్చాడు.భార్యను చూస్తే నవ్వు వచ్చిం దతనికి. "పిచ్చీ, లే, పద భోంచేద్దాం, ఆకలిగా లేదూ!" అన్నాడు.

నిజంగానే ఆకలి మండిపోతోంది భారతి బెట్టుచెయ్యకుండాడైనింగు హాలుకు నడిచింది. రెండుముద్దలుతిని కాస్త ఆకలిమంట తగ్గాక "ఎందుకు నా పొడగిట్టడంలేదు మీకు?" అంది. సుందరం మాట్లాడలేదు. భారతి "కొన్నాళ్ళు నేను మా వూరెల్తాను, మీరు హాయిగా వుండండి," అంది. భారతికి తండ్రిమాటలు గుర్తుకొచ్చాయి. పుట్టిళ్ళదగ్గర నెలలతరబడి పనీపాటా లేకుండా వుండిపోయే ఆడవాళ్ళను విమర్శించే వాడాయన. కూతురు అదేపని చెయ్యబోతోంది! సుందరం నవ్వుతూ "చూడు భారతీ నీ కెక్కడైనా తిరిగిరావాలనుంటే చెప్పు, వారం పదిరోజుల్లో తీరిక చేసుకుంటాను. ఎక్కడైనా వెళ్ళివద్దాం. కాదు 'సెపరేట్ హాలిడే' కావాలనుంటే తప్పకుండా మీ వాళ్ళింటికి వెళ్ళిరా," అన్నాడు. "ఇంతటి ఔదార్య

అనుకుంది భారతి. "నన్నిక్కడ దిగవిడిచి మీ రెందుకు వెళ్ళిపోయారు. విడివిడిగా తిరగాలనే ఆశ మీకేవుంది, నా కేమీలేదు," అంది. సుందరం "నీకు నచ్చిన ప్రోగ్రాంవేరు, నాకు నచ్చింది వేరు. నీవెంట నేను, లేక నా వెంట నువ్వు రావలసిన అగత్యం నాకు బోధపడలేదు. ప్రేమకు నిదర్శనం దాస్యంకాదు, లాలసత్వం అంతకన్నాకాదు. అట్లా అయితే మనకు మళ్ళీ సతీసుమతులు, రుక్మాంగదమహారాజులు తారసిల్లుతారు. మనుష్యులు బాగుపడ్డారని విచారించకు! నా భార్య వ్యక్తిత్వంగల మనిషి అనుకుంటే నాకు గర్వంగా వుంటుంది. కనీసం నన్ను నేను అట్లానమ్మించుకోవడంలో కాస్తంత తృప్తివుంటుంది!" అన్నాడు. భారతి బెదిరిపోయింది. భోంచేసి లేచి బేసిన్‌లో చెయ్యి కడుక్కుంటున్న భారతికి ప్రక్కనేవున్న కిటికీ మీద దృష్టిపడింది. భార్య చెయ్యి పట్టుకుని జంటగా మెట్లెక్కుతున్నాడు సుందరం. భారతి "పూర్వం యిళ్ళకు కిటికీలు చిన్న గూడంత వుండేవి. ఇప్పుడా కిటికీ చూడండి ద్వారబంధమంత వుంది. అప్పుడు మగవాళ్ళకు యింట్లో ఉండాలనుండేది. ఇప్పటి మగవాళ్ళకు ఎంతకీ ఇంటిబైట కెళ్ళాలనే! ఆ కోరిక కిటికి సైజులో బయటపడుతోంది," అంది. సుందరం భారతి వీపుమీద చరుస్తూ "ఏం ఆ విధంగానే ఎందుకనుకోవాలి? పూర్వం పురుషునికి "స్త్రీ స్వేచ్ఛ" అంటేనే భయంగా వుండేది. సూర్యకిరణాలు సోకకుండా దాచుకునేవాడు. ఇప్పటి పురుషులు "స్త్రీ స్వేచ్ఛ," దాని అవసరం గుర్తించారు ఎటొచ్చీ దాన్ని వాడుకోడం తెలియడంలేదు మీకు. మనదేశానికి స్వాతంత్ర్యం రావడం, స్త్రీలకు సేచ్ఛ లభించడం ఒక్క మాదిరిగానే వున్నాయి," అన్నాడు.

సుందరం త్వరగానే నిద్రపోయాడు. భారతికి నిద్రపట్టలేదు. ధర్మారావుగారి మాటలు గుర్తువచ్చాయి. తరచుగ "మన స్త్రీలకు వంట,పిల్లలు తప్ప యింకేమి ఆలోచనలు వుండవు. తన మానసిక జీవితంలో పాలు పంచుకోలేని భార్యతోటి సహజీవనం, మధ్యతరగతి గృహస్థు అనుభ[illegible]న్న నరకం." అనేవాడు. ఆ రోజుల్లో మగవాళ్ళకు, ఆడవాళ్ళగురించి [illegible] టప్పుడు [illegible]టలెక్చువల్ ఎంప్టీనెస్." అంటుండడం ఫ్యాషన్. [illegible]నే రఘురామయ్య భారతిని చ[illegible]డు.

భారతి ఆలోచనలో పడింది. అందులో కొంత ఆత్మ విమర్శ కూడా సాగింది.

"చదువు నా కేమి ఒరగబెట్టింది? నాన్న చదివించినన్నాళ్ళు చదివాను. మాన్పించగానే మానేశాను. సంబంధం కుదిర్చి పెళ్ళిచేస్తే చేసుకున్నాను. మంచిరోజు చూసి, అత్తవారింటి కెళ్ళమంటే వెళ్ళాను. చదువువల్ల నా బుద్ధికాస్త పదునెక్కిందేమో కాని వ్యక్తిత్వం ఏం కలిగింది? దానివల్ల నాకెంతసుఖం, నా భర్తకెంత సుఖం కలిగాయి? తెల్లవారిలేస్తే భర్తతో వాదులాడ్డానికి తప్పించి మరెందుకూ పనికిరావడం లేదీ "వ్యక్తిత్వం" అనుకున్నది భారతి.

ఆమె హృదయం ఏదో ఘోషిస్తున్నట్టుగా తోచింది.

"ధర్మారావుగారూ! మీరు పొరపడ్డారు. ఈ దేశంలో, ఏసమస్యా అంత తేలిగ్గా తేలేదికాదు. అదే సమస్య మరోరంగులో ప్రత్యక్ష మవుతుంది. ఒక్కొక్కటీ ఒక్కొక్క ఊసరవెల్లి ధర్మారావుగారూ! ఊసరవెల్లి!" అన్నమాటలు హృదయములోంచివచ్చి, ఆమె చెవిలో పడినై.

—o—